

Motion till riksdagen 2021/22:4629

av **Karin Rågsjö m.fl. (V)**

med anledning av skr. 2021/22:213 En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Folkhälsomyndigheten i uppdrag att inrätta ett kansli som tar fram en implementeringsplan för förebyggande verksamhet samt sprider forskning inom området, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta fram nationella evidensbaserade metoder för målgruppen unga i riskzon och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge en lämplig myndighet i uppdrag att ta fram nationella riktlinjer i syfte att stärka samverkan mellan barn- och skolhälsovården samt skola och socialtjänst, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge en lämplig myndighet i uppdrag att ta fram nationella riktlinjer för hur stöd till barn och unga i familjer där det förekommer missbruk ska utformas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att utveckla stöd och behandlingsinsatser som kan ges lättillgängligt och effektivt och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör inrätta ett nationellt kunskapscentrum för insatser mot narkotikarelaterade skador och dödsfall i syfte att minska narkotikaanvändandet och att minska sjukligheten och dödligheten, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör införa sprututbytesverksamhet i samtliga regioner med statlig uppföljning senast 2023 och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att omgående göra naloxon tillgängligt nationellt och med statlig uppföljning och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att naloxonprogrammet utvidgas så att naloxon kan delas ut även till närstående och andra personer som kan komma att bevittna eller vara på plats tidigt vid överdoser, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur uppsökande arbete kan bedrivas för att intensifiera arbetet med att nå spelberoende och erbjuda stöd, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2 Inledning

I mars 2021 beslutade regeringen propositionen En förnyad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar 2021–2025¹, den s.k. ANDTS-strategin. Riksdagen avsåg den 15 juni 2021 regeringens proposition och framförde att det behövdes en större tydlighet när det gäller regeringens prioriteringar och uppmanade därför regeringen i ett tillkännagivande att återkomma med ett förslag till en reviderad och förbättrad ANDTS-strategi.

Den har nu kommit i form av föreliggande skrivelse, men tyvärr motsvaras inte förväntningarna. Det saknas fortfarande tydlighet, både i form av analys av det som varit och beträffande framåtriktning.

Enligt skrivelsen bygger den svenska ANDTS-politiken på kunskapen om att en av de mest effektiva åtgärderna är att begränsa tillgången och tillgängligheten och att ANDTS-politiken liksom den svenska välfärdspolitikerna vilar på en solidarisk grund. Den personliga friheten kan således i viss mån sägas begränsas till skydd för folkhälsan, vilket t.ex. uttrycks i ett starkt stöd för det svenska alkoholmonopolet, åldersgränser för köp av alkohol och tobak liksom kriminalisering av narkotika och dopning.

Användningen av narkotika bidrar till stora problem på individnivå men genererar även stora samhällsproblem, och tillgången till narkotika har ökat. Illegal handel med narkotika är också en central inkomstkälla för många kriminella aktörer och bekämpningen av den illegala handeln med narkotika är därmed ett problem för hela samhället.

Vidare anges att narkotikapolitiken fokuserar dels på att minska efterfrågan genom förebyggande arbete, vård och behandling, sociala insatser samt insatser för att förbättra hälsan hos personer med skadligt bruk eller beroende, dels på tillgänglighetsbegränsande insatser genom polis och tull samt straffrättsliga konsekvenser vid bl.a. narkotikabruk, narkotikainnehav och narkotikaförsäljning.

Enligt regeringen bör strategin bidra till att uppnå regeringens mål om ett samhälle fritt från narkotika och dopning, minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk samt att minska skadeverkningarna av överdrivet spelande (ANDTS). Mål och insatser inom tobaksområdet bör, förutom tobaksprodukter, även omfatta andra nikotinprodukter, och inom narkotikaområdet även innefatta

¹ prop. 2021/22:132.

narkotikaklassade läkemedel. Strategin bör även ha ett stärkt fokus på narkotikaprevention, och det brottsförebyggande och brottsbekämpande arbetet bör vara en integrerad del av arbetet med strategin. Den nationella strategin bör fortsatt ange politiska målsättningar och en organisation för genomförande och omfatta ett system för uppföljning.

Efter tio år med en nationell strategi menar regeringen att den är väl förankrad hos myndigheter, organisationer samt kommuner och regioner och att den utgör ett viktigt verktyg för ett samlat arbete på nationell, regional och lokal nivå. Att strategin omfattar hela befolkningen, sträcker sig från prevention till vård och behandling och består av både tillgänglighetsbegränsande och efterfrågebegränsande insatser, beskrivs som en framgångsfaktor.

Allt ovanstående låter bra, men för Vänsterpartiet är framgången inte lika uppenbar. Strategin saknar dels en redogörelse för vad som har hänt inom olika områden, dels en analys av om, och på vilket sätt, arbetet faktiskt har varit framgångsrikt.

3 Narkotika

I skrivelsen anges att regeringen bedömer att strategin behöver ha ett starkt fokus på narkotikaprevention då bruket av narkotika har stora konsekvenser för enskilda men också för samhället i stort, exempelvis genom ökad brottslighet och otrygghet. Vidare står att det i Sverige avlider drygt 800 personer årligen till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar. Det anges vara vanligt med flera substanser och att många förgiftningar inkluderar både narkotikaklassade läkemedel och narkotika utan medicinsk användning samt att det tillkommer ett antal substanser som inte är narkotikaklassade men som bidragit till förgiftningen.

För Vänsterpartiet blir det otydligt vad som avses med ovanstående då ett förtydligande av vad som avses med narkotikaprevention saknas, såväl som underbyggda argument kopplade till aktuell forskning.

Vänsterpartiets narkotikapolitik vilar på två ben. Det behövs ett kraftfullt arbete mot narkotika samtidigt som människor med beroende inte ska stigmatiseras. Det är positivt att det inte är lika socialt accepterat i Sverige att bruka narkotika som i många andra länder, men kriminaliseringen bidrar till ett repressivt synsätt på personer med beroende. Många stämplas som brottslingar och straffas i stället för att få vård och behandling.

Endast metoder som bygger på kunskap, beprövad erfarenhet och evidens ska erbjudas personer med beroende, eller risk för att utveckla beroende, och särskilt fokus bör ligga på förebyggande insatser. I synnerhet bör nationella program utvecklas i syfte att ge stöd till unga vuxna som befinner sig i riskzon. Det är också viktigt att personer med beroende får tillgång till ett brett spektrum av åtgärder.

Regeringen bör uppdra åt Folkhälsomyndigheten att inrätta ett kansli som tar fram en implementeringsplan för förebyggande verksamhet samt sprider forskning inom området. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser inte att det ska vara kriminellt att vara påverkad av narkotika i blodet. Däremot anser Vänsterpartiet att tillverkning, försäljning och innehav av narkotika ska vara olagligt. FN, som tidigare har kritiserat den svenska narkotikapolitiken, uppmanar samtliga medlemsstater att avkriminalisera narkotikabruk eftersom de har sett att en bestraffande narkotikapolitik inte minskar vare sig införsel, tillgång eller brukande. Förutom att en avkriminalisering av eget bruk skulle innebära en mer human och lång-

siktig narkotikapolitik skulle den öppna upp för en mer effektiv brottsbekämpning. Med dagens lagstiftning finns det en uppenbar risk att polisen lägger mer resurser på att beivra brottslighet som rör eget bruk än på de grovt kriminella som tjänar stora pengar på narkotikaförsäljning. Vänsterpartiet menar att polisen borde prioritera annan brottslighet.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har begärt en utvärdering av narkotikastrafflagen för att ”se om det finns skäl att ändra i lagstiftningen i syfte att underlätta för personer med missbruk/beroende att söka hjälp”. Detta har även Folkhälsomyndigheten och Samsjuklighetsutredningen, en mängd forskare på området och politiska partier gjort. Men regeringen vägrar konsekvent, vilket för Vänsterpartiet framstår som alltmer obegripligt.

4 Förebyggande insatser

Enligt regeringen är Polismyndighetens insatser för att förebygga, förhindra, upptäcka och ingripa mot den illegala handeln samt tillverkningen avgörande för att upptäcka och utreda narkotikabrottslighet och reducera tillgången till narkotika. Det anges i skrivelsen att brottsligheten ofta är gränsöverskridande, varför internationellt samarbete är avgörande. Regeringen skriver att den mot denna bakgrund har intensifierat arbetet med att minska tillgången till narkotika i samhället och bekämpa narkotikarelaterad brottslighet samt hänvisar till sin presentation av det s.k. 34-punktsprogrammet mot gängkriminaliteten.

För Vänsterpartiet tyder detta ”uppradande” av polisiära insatser på brist på kunskap om hur problemen behöver angripas. Det krävs t.ex. en genomlysning av vilka insatser som behövs tidigt inom skola och socialtjänst.

Det står förvisso i skrivelsen att tidigt främjande och förebyggande arbete som påverkar bakgrundsfaktorer kan få effekter på många problemområden och att det i praktiken handlar om samverkan kring insatser riktade till föräldrar, förskola och skola, fritids- och föreningsverksamhet eller insatser för att förändra miljöer som barn och unga rör sig i, dvs. satsningar på goda och jämlika uppväxtvillkor. Genom en sådan ökad samverkan i det främjande och förebyggande arbetet kan bättre möjligheter att nå resultat på fler områden uppnås och arbetet bli mer effektivt. Dock saknas konkreta förslag på vad som ska göras och hur det ska genomföras. Enligt Vänsterpartiet bör det förebyggande arbetet stärkas och insatser särskilt riktas för att nå unga som befinner sig i riskzon.

Regeringen bör ta fram nationella evidensbaserade metoder för målgruppen unga i riskzon. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vidare vet vi att den enskilt största förebyggande betydelsen har en fungerande jämlik förskola och skola där målet är att samtliga elever går vidare från grundskolan till gymnasiet. Att misslyckas i skolan är en tydlig indikation på en ökad risk för beroende. Detta är en klassfråga. Förskolan och skolan måste sätta in insatser tidigt om de ser att barnet mår dåligt eller inte hänger med. Här behöver även barnavårdscentraler och skolhälsovård stärka sitt samarbete med skolan och förskolan.

Regeringen bör uppdraga åt lämplig myndighet att ta fram nationella riktlinjer i syfte att stärka samverkan mellan barn- och skolhälsovården samt skola och socialtjänst. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Stöd till barn och unga

I skrivelsen står att barn och unga som växer upp i familjer med skadligt bruk eller beroende löper högre risk än andra barn att själva utveckla skadligt bruk eller beroende och psykisk ohälsa. Det kan t.ex. förekomma våld, kriser och svåra upplevelser i familjen, vilket kan vara både ångestväckande och förvirrande för barnen och leda till skolsvårigheter, egen ohälsa och andra negativa konsekvenser på sikt. Även ofödda barn behöver skyddas från skador till följd av exponering för alkohol, narkotika, dopning eller tobaks- och nikotinprodukter under fosterlivet. De barn som föds med skador till följd av sådan exponering behöver, under sin uppväxt, få adekvat stöd utifrån sina behov och förutsättningar. Stödet till barn och unga upp till 18 år som är anhöriga i familjer där en förälder eller en annan vuxen i barnets direkta närhet har missbruksproblem, psykisk sjukdom, psykisk funktionsnedsättning, en allvarlig fysisk sjukdom/skada eller oväntat avlider är ett lagstadgat ansvar för hälso- och sjukvården.

Vänsterpartiet har tidigare lyft behovet av ändrad lagstiftning i syfte att barn i familjer med beroende och psykisk hälsa ska ha rätt till egen hjälp och instämmer i vad regeringen anför enligt ovan. Hur dessa insatser ska utformas kräver dock en tydligare styrning i syfte att stödet ska utformas och tillhandahållas jämlikt.

Regeringen bör uppdra åt lämplig myndighet att ta fram nationella riktlinjer för hur stöd till barn och unga i familjer där det förekommer missbruk ska utformas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Insatser för minskad dödlighet

Regeringen anger att målet för narkotikapolitiken bör följas av en nollvision för dödlighet till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar. Samtidigt har utvecklingen de senaste 15 åren visat på en uppåtgående trend när det gäller antalet dödsfall till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar. Sverige har i ett europeiskt perspektiv en hög narkotikarelaterad dödlighet. Regeringen bedömer att det krävs en samlad ansträngning för att antalet personer som omkommer i läkemedels- och narkotikaförgiftningar ska minska. Det övergripande målet för narkotikapolitiken, som är ett narkotikafritt samhälle, bör därför följas av en nollvision som innebär att ingen ska dö till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar. En sådan nollvision kan, enligt regeringens mening, bidra till att föra arbetet framåt och att engagera fler aktörer.

Enligt vad Vänsterpartiet erfar har antalet döda i alkoholrelaterade sjukdomar och narkotikaläkemedelsförgiftningar ökat de senaste åren främst på grund av sena och ojämna sjukvårdsinsatser. Detta borde skicka en signal till hela samhället. Men det är tyst. Beroende, specifikt narkotikaberoende, är extremt stigmatiserade och har inga starka organisationer som backar upp dem. Endast en av fem personer med alkoholproblem nås av vården. Tidig upptäckt och kort rådgivning är effektiva insatser som kan förhindra en negativ utveckling, men de insatserna är sällan systematiserade inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

För Vänsterpartiet är det anmärkningsvärt att ANDTS-strategin inte kan innehålla förslag på åtgärder för att svara upp mot detta.

Regeringen bör vidta åtgärder för att utveckla stöd och behandlingsinsatser som kan ges lättillgängligt och effektivt. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vidare bör regeringen inrätta ett nationellt kunskapscentrum för insatser mot narkotikarelaterade skador och dödsfall i syfte att minska narkotikaanvändandet och att minska sjuklighet och dödlighet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Andra insatser för att minska risken för narkotikarelaterad dödlighet är att utveckla och bedriva sprututbytesverksamhet och att göra medicinen naloxon, som kan rädda liv vid en överdos av opioider som exempelvis morfin och heroin, tillgängligt i samtliga regioner. Båda insatserna bör åtföljas av en statlig uppföljning.

Regeringen bör införa sprututbytesverksamhet i samtliga regioner med statlig uppföljning senast år 2023. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Narkotikadödligheten har ökat i Sverige under 2000-talet. Det stora flertalet av dödsfallen är överdoser av opioider. Socialstyrelsen rekommenderar att motgiftet naloxon och en informationsinsats bör erbjudas till personer som löper risk för opioidöverdos. Även om det är vanligast att dödsfall sker när droganvändaren är ensam visar studier att när andra personer funnits närvarande har dessa oftast varit i ett annat rum eller sovande. I de flesta fallen handlade det om vänner, partner, föräldrar eller andra närstående, och många gånger vittnar dessa personer i efterhand om att de hört personen som avled snarka eller andas konstigt timmarna före dödsfallet. Detta hade dock inte uppfattats som en varningssignal om överdos utan som att personen sov tungt. Naloxonutdelning och information bör därför inte enbart riktas till personer som använder opioider utan även till deras närstående.

Regeringen bör vidta åtgärder för att omgående göra naloxon tillgängligt nationellt och med statlig uppföljning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vidare bör regeringen vidta åtgärder för att naloxonprogrammet utvidgas så att naloxon kan delas ut även till närstående och andra personer som kan komma att bevittna eller vara på plats tidigt vid överdoser. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Spelberoende

Sedan den 1 januari 2019 kan personer med svenskt personnummer själva anmäla avstängning från allt licensierat spel som kräver registrering enligt spellagen. Spelpaus.se är Spelinspektionens domän där självavstängningsregistret är tillgängligt för allmänheten. När en person vill registrera sig eller loggar in i spelsystemet måste licenshavaren, vilka utgörs av aktörer som erhåller licens och erbjuder spel som kräver registrering enligt spellagen, kontrollera mot registret om en person har stängt av sig från spel. Marknadsföring får inte riktas direkt till en spelare som har stängt av sig från spel. Bestämmelsen infördes eftersom det är angeläget att skydda enskilda personer med spelproblem från direktreklam². Över 70 000 personer har för tillfället stängt av sig genom det nationella avstängningsregistret Spelpaus.se³.

I dagsläget finns det ingen insats som i uppsökande syfte kontaktar de personer som har anmält sig i registret, för att erbjuda dem stöd och hjälp. Följden för dem som har ett

² (prop. 2017/18:220).

³ Lagrådsremiss En förstärkt spelreglering 27 jan-22

spelberoende och som har anmält sig i registret i ett försök att själva klara av att sluta blir att de söker sig till olicensierade bolag och därmed ändå fortsätter sitt spelande. Enligt stöddinjen är det så många som 58 procent som fortsätter att spela på de olagliga sidorna. Här finns en lucka i systemet som borde kunna täppas till genom införandet av en bestämmelse om att, utifrån uppgifterna i registret, kunna erbjuda stöd, behandling och vid behov hjälp från kommunernas skuldrådgivning.

Regeringen bör utreda hur uppsökande arbete kan bedrivas för att intensifiera arbetet med att nå spelberoende och erbjuda stöd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Karin Rågsjö (V)

Ida Gabrielsson (V)

Christina Høj Larsen (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Maj Karlsson (V)

Daniel Riazat (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)